

ФОРМИРАНЕТО НА ИНСТИТУЦИИ И ПРИОБЩАВАНЕ КЪМ ВЕЧЕ НАЛИЧНИ ТАКИВА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЕМИГРАНТИ

Мариянка Борисова

След установяването си в приемната страна, българските емигранти, дистанцирали се от българските институции, създават нови мигрантски обединения. Потребността от общностни формирания, чрез които да се поддържа българското културно-историческо наследство, води до възникване на редица институции, организации, съюзи, дружества, клубове, асоциации... Независимо от конкретното название на всяка консолидационна форма, тя представлява мрежа, обединяваща съответен сегмент от българската мигрантска общност на базата на интереси, професионална насоченост, обучение... Понятието 'институция' в текста употребявам в по-широк смисъл като колективна дейност, без акцентът да бъде поставян върху нормативността.

Формирането на **български църкви** сред изследвания ареал е провокирано от разнотипната християнска деноминация на приемната страна, различните език и религиозна обредност. Българските църкви в проучваните страни са създадени да възплъщават представата за българското. По аналогия с мисията на българската православна църква през османското владичество да отстоява българската, православната, християнската идентичност, мигрантската православна църква (под юрисдикцията на БПЦ или на православната църква в приемната страна) също поема допълнителни функции, неспецифични за църквата в ординарни условия. Освен с утвърждаването на християнски ценности, църквата се ангажира с конструиране, употреба, валоризиране на българската национална идентичност. Дори когато (както е в общия случай) църквата не притежава своя сграда, а наема такава за функциите си, институционалната ѝ ангажираност включва участието на свещеника и църковното настоятелство в социалния живот на мигрантската общност, в календара на

мигрантските институции. В миграция църквата е по-отворена към миряните, пълноценно използва социалния си ресурс. Бива организирана като институция и сграда с презумпцията, че ще надскача присъщите си активности (освен тях развива благотворителна дейност, в пространството си вества мемориален комплекс, посветен на национални герои; притворите действат като културно-информационни и приложно-информационни „центрове“). Българската църква отвъд Океана е емблематичен пример за многофункционалност и приобщаване на други мигрантски институции. В Чикаго има две православни църкви – „Св. София“ – под ръководството на БПЦ и „Св. Иван Рилски“ – към българския диоцез на Православната църква в Америка. БПЦО „Св. София“ в Чикаго възниква през 1938 г. Преминавайки през трудни периоди, след закупуване на имот и изграждане на храма, през 2014 г. БПЦ „Св. София“ е осветена. Към днешна дата църквата вества в пространството си няколко институции – храм, българско училище „Света София“, зала за тържества, която функционира като ресторант. В двора са разположени и паметни плочи на Първоучителите Св. св. Кирил и Методий, на Апостола, предстои поставянето на паметна плоча на Христо Ботев. Църквата разполага и с голям паркинг. Формирането на българският православен храм на свой терен се оказва благоприятно за приобщаване на други български институции – училище, концертна зала и ресторант, български места на памет (каквито са паметните плочи). От своя страна училището организира и предучилищни групи. Този многофункционален комплекс събира разнотипни групи от мигрантската общност – поклонници, ученици, деца в предучилищна възраст, родители... Сходна е ситуацията с църквата „Св. Иван Рилски Чудотворец“, която е към българския диоцез на Православната църква в Америка (ПЦА). Църквата вества Неделно училище, ресторант, функциониращ и като концертна зала със сцена, на която се провеждат училищните тържества и се представят постановки на самодейния български театър. В залите към сградата в различни периоди репетират ансамбълът за народни танци „Хоро“, инструментална група за народна музика, група за модерни танци, балет... Прилежащите към църквата зелени площи включват паметна плоча на Солунските братя, на църковния патрон Св. Иван Рилски, алея на героите¹, открития на 24.05.2015 г. бюст-паметник на Васил Левски. Част от мемориалните инициативи и в двете български църкви са подкрепени от рокерите от патриотичния мото клуб „Хайдути“ в Чикаго.

¹ Временна, с изрисувани върху дърво образи.

Може да се обобщи, че формирането на Българската църква и БПЦО като институция и като сграда зад граница предполага и привличане на извънцърковни дейности. В известен смисъл църквата в миграция създава среда, близка до читалищната.

Стожерът на българските мигрантски институции е **българското училище**. Формирането му протича по няколко пътя: български учители, заемащи в приемната страна позиции, различни от квалификацията им, организират съботно (или неделно) обучение за български деца. Така възникват и първите училища, обикновено към българските дипломатически мисии. Възможност за сформирание на български училища зад граница е и организирането им от съответната БПЦО. Трета възможност е тази на родителите, желаещи децата им да усвоят писмено и говоримо български език зад граница. Такива родители инициират създаването на българско училище. Българските неделни училища възникват като нелицензирани (непредлагачи сертификат за проведено обучение), като лицензирани към МОН, организиращи обучение по български език и литература, история и география на България. Нелицензираните училища се самофинансират. Лицензираните училища след кандидатстване получават субсидии от българската държава по програма „Роден език и култура зад граница“ на МОН или Постановление 334 на МС (от 28.12.2011)². От учебната 2014-15 г. МОН разработва специализиран онлайн „Регистър на удостоверенията за проведено обучение в българските неделни училища в чужбина“. Част от българските неделни училища в чужбина се формират около първоначална идея за българска фолклорна група или български хор. Всички неделни български училища в приемната страна биват регистрирани като организации с нестопанска цел. Българските неделни училища популяризират културно-историческото наследство чрез обучение и извънкласни форми като фолклорни танцови групи, певчески групи, работилници за мартеници, сурвачки, кукерски маски... Българските училища зад граница възникват и след роене на съществуващите училища. Обратният процес също е познат – обединение на няколко съществуващи училища в едно.

Фолклорните танцови групи в миграция също са важен притегателен център за мигрантската общност. Осигуряващи връзката с българското чрез музикалния и танцовия

² Детайли относно ПМС № 334 за българските неделни училища в чужбина: mon.bg/?go=page&pageId=15&subpageId=174

фолклор, такива институции са видимо креативни: създават международна мрежа от български фолклорни фестивали, организират съвместни инициативи, надигравания, празнични хора на видими за приемната страна места в празнични за българите дни. Инициирани от възпитаници на хореографски и музикални училища, този тип институции са особено дейни в българския мигрантски културен календар. Те са разпознаваеми и сред местните публики. Съчетават съхранението на фолклора и забавлението.

Нов тип български институции, формирани на професионален принцип, са **музикалните институции**, ръководени от българи, завършили престижни музикални консерватории в приемната страна и популяризиращи видни български композитори зад граница (напр. Камерен ансамбъл „Ценов“ – Ню Йорк, „Български концертни вечери“ – Ню Йорк).

Колкото до **българския музей** в миграция, такъв тип формирание все още е новост. В САЩ е учредено Сдружение „Български музей в Чикаго“, който разполага с експозиционен фонд, излаган периодично в различни български институции, като идеята е да се изгради виртуален музей на българите, а в по-далечна перспектива – реален музей.

Българските медии зад граница възникват в отговор на необходимостта от информираност на мигрантите за събитията и процесите в приемното и в българското общества. Формират се български медии в чужбина, ползващи възможностите на различни канали – радио (Nova Radio – с предаване на български език веднъж седмично, излъчва се във Флоренция, Радио Ватикана – българска редакция на радио Ватикана), телевизия (Bulgarian International Television, BG7 TV – телевизионни канали за българите в САЩ и Канада, Paunov TV – Лондон), интернет портали (EuroChicago.com, мултиплатформената кросмедия BG MEDIA LONDON), вестници (Будилникъ – Лондон; Български глас – Атина, за българите в Гърци и Кипър; България, България сега, BG Voice – издаваните в Чикаго вестници на българите в САЩ и Канада).

Българските **ресторанти, кафенета и магазини** също могат да бъдат възприети като консолидационни форми. Формират се като реакция срещу носталгията по българска среда, кухня, атмосфера. Във всяка държава с отчетлива българска миграция биват организирани български магазини и заведения.

Друг тип българско обединение зад граница с отношение към културно-историческото наследство, е **футболният отбор**. Българските футболни отбори в чужбина възникват поради необходимостта от заявяване в приемната среда на българско футболно лице. Теренните проучвания предлагат информация за редица български футболни отбори в чужбина. Такива отбори са „Марек“ в Сеграте, Италия; плеядата български футболни отбори в Чикаго – „Миньор“, „Левски“, Ботев“, „Балкан“, „България“, „Бодрост“³ – организирани, с фен клубове, с класирания в най-силната полупрофесионална лига на САЩ.

Пар екселанс институциите на българите в съответната държава са българските **посолства и консулства** като държавнически представителства. Посолствата/консулствата могат да се включват в мрежата на мигрантските консолидационни форми, предоставяйки им съдействие, подкрепа, пространство за дейност. Училища възникват към посланическите/консулските мисии (Лондон, Ню Йорк). Същевременно редица инициирани от българските мигранти институции действат автономно, без да са в контакт (или в спорадични контакти) с държавническите представителства зад граница (например нелицензираните училища). Други български държавни институции в приемните общества са **Българските културни институти**. БКИ са официални български институции под ръководството на Министерство на културата на Република България. Възникването им е резултат от двустранни междуправителствени договори⁴. За разлика от посолствата, БКИ са създадени по-късно, обикновено след 2000 г., във връзка с обезпечаването с български културни събития на нарасналата българска мигрантска общност зад граница, както и с цел популяризиране българската култура сред публики в приемната държава (БКИ в Рим възниква през 2006 г., БКИ в Париж – през 2004 г.).

Колкото по-мащабна е българската мигрантска общност, толкова повече и по-разнообразни консолидационни форми инициира. Следвайки тази логика, столиците и големите градове на държавите в Европа и САЩ, привличащи по-масови български мигрантски потоци, са средища на по-дейни и многочислени български мигрантски институции. Разстоянието от България до приемната страна също е релевантен фактор по отношение формирането на

³ За българската футболна общност в Чикаго Вж: chicago.bg/футболната-общност-в-чикаго-отпразну/

⁴ Вж.: Концепция за Българските културни институти в чужбина: mc.government.bg/files/1609_240_kontzeptzia_za_bki.pdf.

мигрантски институции: по-голямото отстояние е повод за възникване на повече и по-разнопосочни като функционалност мигрантски институции. В държавите, предпочитани от българите за циклична миграция (мобилност), мигрантските институции са по-малобройни, отколкото в избраните за дългосрочна миграция и усядане държави. Новата българска миграция (след промените през 1989 г.) се приобщава към институциите, създадени в съответната приемна страна от старата българска миграция там, като създава и нови мигрантски обединения. Като най-многобройни, дейни и разпознаваеми в публичното пространство български мигрантски институции се очертават българските училища, фолклорните групи и българската църква, привличащи различни възрастови и социални страти на мигрантската ни общност.

Литература

Борисова, М., А. Гергова, Я. Гергова, Т. Матанова. Църквата като институция за българите в чужбина. - В: Сборник доклади от конференция "След следващата запетая", Пловдив, ПУ "Паисий Хилендарски", (под печат)

Карамихова, М. 2004. Американски мечти: Пътеводител сред първа генерация имигранти. ИК „Кротал“.

Кръстева, А. 2014. От миграция към мобилност. Политики и пътища. София. Нов български университет.

Маева, М., С. Захова (съст.). 2013. Етнографи на миграциите. Българите в Средиземноморието. София.

Geissler, R., H. Röttker (eds.). 2009. Media – Migration – Integration. European and North American Perspectives.

Kissikova, M. 2014. Migration and Ritual – Reactualization of Religious Identity in a new Cultural Environment. – In: Parusheva, Dobrinka and Lina Gergova (eds.). The Ritual Year № 8. Migration. Sofia.